

Normy a skutečnost*).

RNDr. Vladimír Tardy.

1.

To, co býti má, jako případ toho, co býti může. Teorie normativní staví proti světu toho, co jest, světu věcí a duševních stavů různých bytostí, svět toho, co býti má, svět ideální. Tyto dva světy jsou podle Weyra od sebe nesblížitelně odděleny. Poznávající subjekt má však nevyhladitelnou touhu po jednotném názoru světovém, který by dovedl překlenouti noetickou propast mezi oběma světy odstraněním dualismu mezi tím, co jest, a tím, co býti má¹⁾.

Svět toho, co býti má, jest vytčen normami. Uznáme-li, že soudy oznamovací, tvaru „něco jest“, jsou duševní stavy, pak jsou také normy, věty tvaru „něco má býti“, stavy duševními. Ale soudy jsou jen v tom smyslu duševními stavy jako jsou hmotné předměty, pokud jsou vnímány různými bytostmi, duševními stavy. Týž hmotný předmět může vnímati celá řada lidí a má smysl mluvit o něm, i když ho nikdo nevnímá. Podobně týž soud oznamovací nebo touž normu může mít na mysli celá řada lidí a má smysl o nich mluvit, i když je nikdo právě na mysli nemá.

Vněmy jsou od osoby k osobě různé, ale přece jen jsme přesvědčeni, že tu panuje celkový souhlas a že tedy všichni vnímají týž svět hmotný. Pochopení soudů bývá také od osoby k osobě jiné, ale domníváme se, že v některých oborech lze docílití dokonalého dorozumění různých subjektů. Vedle světa hmoty, který je přístupen různým bytostem, jest tedy také svět, který nazveme světem významů, společný myslícím bytostem. Do tohoto světa patří soudy oznamovací i normy. Není nutno pokládati tento svět významů za samostatnou, na myslících bytostech nezávislou říši. Předmět tohoto světa, „soud o sobě“, možno definovati jako to, co je společné duševním stavům těch subjektů, kteří, jak se říká, na ten soud myslí. Ale nesmí

*) Přinášíme zde příspěvek k normativní teorii, pocházející od odborného přírodovědce (matematika). Skutečnost ta je zajímavá pro juristy a potěšitelná pro přívržence oné teorie, poněvadž svědčí o zájmu, který počíná vzbuzovati normativní noetika v řadách přírodovědcůch. Red.

¹⁾ Na př. Weyr. O praktické funkci normy, Sborník prací k 50. narozeninám Karla Engliše, 1930, závěrečný odstavec, str. 421.

se popírat, že tu něco s p o l e č n é h o jest; všichni lidé, kteří kdy měli na mysli $2 \times 2 = 4$, byli účastni t é h o ž předmětu z říše významů.

Norma tedy je předmět z říše významů, ale zrovna tak i soud oznamovací. To, co býti má, je však něco jiného než norma, která praví, že to býti má; stejně jako to, co jest, je něco jiného, než soud oznamovací, který praví, že to jest. Soudy oznamovací i normy označují něco od sebe různého.

A tu je důležité si uvědomit, že jak soud oznamovací, tak norma označují vždy nějakou m o ž n o s t, něco, co se může (mohlo) státi. Soud oznamovací praví, že tato možnost jest skutečností; v tom se může mýlit, ale smysl má nadále, poněvadž pořád označuje jistou možnost. Norma praví, že jistá možnost má býti.

A tak vidíme, že i to, co jest, i to, co býti má, jsou součásti říše možností. O jednotlivé možnosti můžeme vysloviti soud oznamovací, že jest skutečností, a o t é ž e možnosti můžeme vysloviti normu, že má býti. Z toho už vidíme, že mezi světem toho, co jest, a světem toho, co býti má, není té nepřeklenutelné propasti, o níž mluví Weyr. Jsou to součásti téže říše možností, a některé možnosti jsou zároveň také skutečnostmi i tím, co býti má. To, co býti má, může v jednotlivých případech býti tím, co jest.

2.

Říše možností je možná fikcí; ale tím není naše stanovisko ořezáno. Každá věta mající význam, ať soud oznamovací či norma, přání nebo rozkaz, týká se svým zvláštním způsobem nějaké možnosti. Říši významů odpovídá říše možností. Takovou říši možností někteří filosofové, jako na př. Leibniz, uznávali za základní a skutečnost se jim pak jevila jako pouhá součást říše možností čili esencí. Tomuto názoru říká se někdy logicismus.

Jiní filosofové připouštějí jenom říši existenci a říši esenci mají za fikci. Není žádných možností, jsou jen představy a myšlenky, o nichž se říká, že se týkají něčeho možného. Jen když myslím na něco skutečného, pak mimo moji myšlenku existuje ještě skutečnost, které se myšlenka týká.

Je-li tomu tak, pak bychom nemohli proti sobě klásti říši toho, co jest, a říši toho, co býti má. Neboť v normách se často mluví o možnostech, které skutečnostmi nejsou. A je myslitelné, že od tohoto okamžiku nebude žádná norma splněna, takže žádná možnost v normách zmíněná se nestane skutečností. Není-li tedy říše, na níž by se nutně musily normy vztahovati, nutno mluvit jen o normách samotných. Ve zvláštních případech se to, co býti má, také uskuteční; pak bychom měli mimo normu ještě i skutečnost, již se norma týká. A tak to, co býti má, může být

ve zvláštním případě tím, co jest; — výsledek úplně stejný jako dříve, kdy jsme obojí zařadili do širší říše možností.

Ale tam, kde jde o pouhé možnosti, neuskutečněné, smíme podle názoru, popírajícího říši možností, mluvit jen o soudech oznamovacích a o normách, nikoli o možnostech, kterých se domněle týkají. A tu vidíme, že soudy oznamovací a normy tvoří dva soubory, které se navzájem vylučují svým rozsahem. Nevylučují se však svou platností, nýbrž jsou v tomto ohledu na sobě nezávislé. Může platit soud „A jest“ nebo soud „A není“ a při tom může platit stejně norma „A má být“ jako norma „A nemá být“. Všechny tyto soudy předpokládají však platnost soudu „A může být“.

Tedy jenom mezi soudy oznamovacími a normami je vylučnost, a to vylučnost rozsahová, nikoli vylučnost logická; mezi tím, co jest, a mezi tím, co být má, jest poměr částečného krytí.

Stojíme-li na stanovisku logicismu, že ke každé větě mající význam, existuje nějakým způsobem předmět, který jí plně odpovídá, pak se musíme držeti náhledu, že jest říše možností, jejíž pouhou součástí je říše toho, co jest.

Weyr, který mluví o světě toho, co být má, předpokládá zřejmě, že normám odpovídá nějaký zvláštní svět, podobně jako soudům oznamovacím odpovídá svět skutečnosti. Abychom mohli podrobit jeho nauku snáze kritice, budeme se držet předpokladu logicismu, že každé větě, mající význam, odpovídá nějaká možnost. Avšak stejně bychom mohli rozvésti svůj názor za předpokladu protivného, že větám odpovídá od nich různý předmět, jen pokud se týkají skutečnosti. Předpoklad zvláštní říše možností je totiž předpoklad jistého druhu transcendentní existence, a je známo z filosofie²⁾, že takové předpoklady jsou pro obsah vědy irrelevantní, třebaš mohou působiti na její heuristiku.

3.

V říši možností je vyznačeno to, co být má, tím, že na to nějaký subjekt myslí jako na to, co být má, nebo tím, že uznává, že to být má.

Vraťme se tedy k jednoduchému logicismu, připouštějícímu svět toho, co být může, a pejme se dále: Čím se v říši možností vyznačuje to, co být má? Odlišuje se to, co být má, od ostatních možností nějakou vnitřní vlastností nebo jen vnějším vztahem?

Jako obsah normy si můžeme mysliti jakoukoli možnost. Je tedy patrné, že to, co být má, se neodlišuje od jiných možností nějakou vnitřní vlastností, nýbrž stává se tím, co být má, jen vztahem k něčemu jinému. Když otec poručí dítěti, aby zavřelo dveře, stává se tato mož-

²⁾ Viz na př. Carnap, Scheinprobleme der Philosophie, 1928.

nost možností, která má býti. Ten, kdo o tomto rozkazu neví, může mít na mysli možnost zavření dveří tímž dítětem, ale jen jako pouhou možnost. Co se změnilo, není možnost sama, změnil se jen vztah některých subjektů k ní. Otec, který předtím měl třebaš tuto možnost na mysli jako pouhé přání, vyslovil ji jako rozkaz. Dítě, které ji už dříve také mohlo mít na mysli jako pouhou možnost, uvědomilo si ji nyní jako rozkaz. Tak možnost zůstává možností a někdo ji uznává za normu, někdo neuznává.

Uznávání nějaké možnosti za normu je psychologický děj svého druhu. Podobá se chtění nějaké možnosti. Určitou možnost mohu mít na mysli tím zvláštním způsobem, který vyjadřujeme slovem „chci“. Rozdíl „uznávání“ proti „chtění“ je ten, že u normy cítím nebo poznávám donucení zvenčí; vím, že je to vůle jiného subjektu, kterou uznávám, nebo cítím, že uznávám nějaký objektivní řád.

Možnost, kterou označuje norma, může být jednání nějakého subjektu (zavření dveří dítětem). Tuto možnost ten, kdo z ní učinil normu, chce; ostatní ji mohou uznávati. Subjekt, jehož jednání se týká, je ovšem k této normě ve zvláštním užším vztahu než všechny subjekty ostatní. Uzná-li tuto normu, pak se stane možností, o níž uznal, že má býti, předmětem jeho chtění, nestaví-li se tomu v cestu jiné motivy. Druzí, nezúčastnění, mohou tuto normu také uznat, ale vztah jejich k ní není tak úzký; v jejich uznání, že to má býti, neleží, že by to také musili chtít.

Existence určitého jediného subjektu, který normu vytvořil, který ji klade jako rozkaz, není pro ponětí normy věc podstatná. Normy mravní jsou uznávány, i když se k nim nepojí představa Boha, který je dal. Mluvíme o hlasu svědomí, aniž tím míníme nějakou konkrétní, skutečnou osobu, která by kladla normy. Ale není ani třeba myslet si původce normy jako nějakou abstraktní osobu.

Naproti tomu existence toho subjektu, který normu uznává, je důvodem, proč vůbec normy jsou. Mohu si sice myslet, že nějaká osoba vydala rozkaz, který nikdo neuznal a neprovedl a třebaš nikdo ani neznal, ale účelem rozkazu zůstává, aby uznán byl. Není-li určitého původce, pak místo rozkazu máme normu, větu pravici, že něco býti má. Tato věta dosáhne svého účelu, když ji někdo skutečně uzná.

Musíme rozlišovati věty, které praví, že něco býti má, a které jsou obecně sdělitelné — nazveme je normy pouhé, a duševní stavý, jimiž jsou normy pouhé uznávány, — nazveme normy uznané. Normu pouhou mohu mít na mysli, aniž bych ji uznával nebo zavrhoval. Každá věta, která praví, že něco býti má, jest bez ohledu na svůj původ normou pouhou. Takových vět si mohu sám utvořit libovolné množství. Ale z množství norem pouhých mají význam jen ty, které byly vysloveny jako rozkaz, nebo ty, které jsou projevem nějakého řádu, nebo ty,

kteřé jsou někým uznávány, aniž by tento člověk dovedl říci, proč je uznává. Zkrátka, z norem pouhých mají význam jen ty, jejichž účelem je státi se normami uznanými.

O některých normách je zřejmo, že nejsou vyslovovány bez důvodu, nýbrž proto, aby byly uznány. K nim patří také normy právní. Nevadí, že nejsou ode všech subjektů, jimž předpisují nějaké jednání, ve všech případech uznány, na př. pro neznalost, — uznání zůstává jejich účelem.

Cím jsou tedy vyznačeny možnosti, které mají býti, mezi ostatními možnostmi? Nikoli nějakou svou vnitřní vlastností, nýbrž tím, že určité subjekty vstupují k nim v určitý vztah. Nemyslí si je jako pouhé možnosti, nýbrž jako možnosti, které mají býti. Myslím-li větu, že něco má býti, aniž bych však tuto větu sám za normu uznával, mám tím na mysli normu pouhou. Obsah této vědy, to, co býti má, je možnost, k níž jsem v tom vztahu, že ji myslím jako býti mající. Druhý způsob vztahu k možnosti je mít tuto možnost nejen na mysli, ale uznávat, že býti má. Možnost sama se tím nemění, mění se jen vztah subjektu k ní.

Kdežto tedy říše toho, co jest, je část říše možností, odlišená od ostatního svým vnitřním znakem skutečnosti, jest říše toho, co býti má, část říše možností, k níž zaujaly určité subjekty určité stanovisko, nemá však zvláštních vlastností vnitřních.

Poněvadž jsou známy různé soubory norem pouhých a různí lidé mohou uvažovati nebo uznávat různé soustavy norem, jsou tím vytýkány z říše možností různé úseky. Není tedy vhodné mluvit o jediné říši toho, co býti má; jsou to říše různé, podle toho, který soubor norem uvažujeme.

Mravní absolutisté tvrdí, že jsou zcela určité mravní požadavky, že každá možnost jednání je buď mravná nebo nemravná, že tedy existuje určitý soubor možností jednání mravných a že tento soubor existuje bez ohledu na to, zda to někdo uznává či nikoli. To by byla skutečná říše toho, co býti má, říše mravních hodnot, která by byla opravdu jsoucnem se zvláštními znaky vnitřními. Ale i ta by se s říší možností skutečných nevylučovala, nýbrž křížila.

Avšak v právech se nezabýváme normami mravními, nýbrž normami, které mohou býti obsahu jakéhokoliv, jen když splňují jisté podmínky vnější. A proto zde není jediné říše toho, co býti má, sjednocené určitým společným znakem vnitřním.

4.

Normy jsou svým obsahem ve vzájemných logických vztazích; jsou také normy o normách. Proto lze podrobiti soustavu norem logické kritice. Normy určitého právního řádu jsou normy pouhé; nesou v sobě účel, aby byly uznávány. Určitý právní řád je jenom částí norem pouhých, které kdy byly vysloveny. Kterou

normu pouhou učiním předmětem své úvahy, o tom mohu s počátku rozhodnouti libovolně. Jestliže jsem zvolil za počáteční normu takovou větu, která jiné věty prohlašuje za normy, jsem veden k tomu, abych uvažoval soustavu vět, které ona základní věta vytyká. Věty, které prohlašují jiné věty za normy příslušné k soustavě, jsou na př. v ústavě.

Soustavy norem pouhých a vztahy mezi nimi uvažujeme s toho hlediska, že jejich účelem jest státi se normami uznávanými. Co vede lidi k uznávání norem, to jsou různé příčiny, které zkoumá psychologie. Psychologie individuální a sociální stanoví a vysvětluje, proč jeden uznává to, druhý ono, nebo proč většina lidí uznává jisté normy, menšina je zavrhuje. Psychologie tu dospívá k zákonům, které jsou získány pozorováním množství případů a jsou pouze pravděpodobné. Tyto zákony pro uznávání norem mohou zajímat toho, kdo normy tvoří.

Ale jsou také jiné zákony pro uznávání norem, podobné zákonům logickým. Dají se shrnouti v požadavek: Není přípustno, aby též subjekt uznával zároveň normy kontradiktorické. To není zákon psychologický, neboť leckdy člověk z nevědomosti uznává normy sobě odporující. Ale není to také zákon logický, neboť logika nepojednává o žádném uznávání norem. Ale je ve vztahu k logice, poněvadž kontradikce dvou možností je vztah logický. Je to samostatný zákon, který je základem normativního myšlení. Podobně jako zákony logické není to zákon, který by pravil něco o tom, co vždycky jest, nýbrž je to zákon, který praví, co býti má; je to obecná norma. Ten, kdo ji porušuje, uznává normy nesprávně. Zdá se, že jeho chyba je chyba logická, ale dokud se nám nepodaří odvodit tuto základní normu normativního myšlení z norem logických, nemůžeme to tvrditi. Tato norma není jistě nikým odmítána, takže se zde nemusíme zabývat jejím odvozením z nějakých norem základnějších. Podle mého mínění je toto odvození možné³⁾.

Poněvadž je to norma, může sloužit ke kritice. Kdyby to byl zákon, pravící, co vždycky jest, pak bychom podle něho nic kritisovat nemohli, byl by vždy splněn.

Podle této normy můžeme tedy kritisovat uznávání norem, ale také soustavy norem pouhých, jejichž účelem jest, aby byly ve svém celku uznány. Soustava, která by si odporovala, nemohla by být ve svém celku uznána, aniž by byla porušena základní zásada uznávání: Není přípustno, aby též subjekt uznával zároveň normy kontradiktorické.

Zvláštní případ nutnosti uznávání nastává, když jedna norma praví o jiných, že jsou příslušné k soustavě. Přesně vzato,

³⁾ Uznávání je součástí jednání k uskutečnění normy. Jednání kontradiktorická jsou buď nemožná nebo se ruší ve svých účincích. Kontradiktorické uznávání je tedy neúčelné.

je to norma tvaru: „Má být to, co bylo vyjádřeno normou, která byla tím a tím způsobem stanovena a vyhlášena.“ (Tedy nemluví o příslušnosti k soustavě výslovně.) Nelze uznávat tuto normu rámcovou a mít na vědomí a neuznávati normy, jichž se norma rámcová týká. To by bylo uznávání kontradikce.

5.

Každá norma má především ten vztah ke skutečnosti, že věta tuto normu vyslovující je součástí empirického světa. To slouží k zařazení norem do soustavy. Vyšetřuji-li dané normy s ohledem na jejich logickou závislost, nemusím se starat o poměr jejich ke skutečnosti.

Norma pouhá, jak víme, patří do říše významů, kterou společně poznávají myslící bytosti. Každý význam, ať soud oznamovací či norma, projevuje se myšlenkami jednotlivých individuí: já myslím na to, že $2 \times 2 = 4$, že se nemá vraždit, ty na to myslíš, on na to myslí atd. Jeden a týž soud projevuje se v různých myšlenkách. A aby se stal sdělitelným, musí být projevem hmotně, zvukem, nebo trvaleji písmem.

Podle způsobu, jak se význam projevuje v individuálním dění duševním a v jeho hmotných projevech, můžeme dělit jak soudy oznamovací, tak normy. Na př. výroky pana X, normy vydané Nejvyšším soudem ČSR. Vzhledem k obsahu těchto významů, soudů oznamovacích nebo norem, je to rozřídění docela v nější. A přece i u soudů oznamovacích působí na víru, jakou jsme ochotni poskytnouti nějakému soudu, okolnost, kdo ten soud pronesl. U norem pak je tento vztah normy ke skutečnosti rozhodující pro uznání. Neposlechneme rozkazu pro jeho obsah, ale k vůli jeho původci. To je podstatné pro normy vůbec. Není žádných možností, které by si samy o sobě, bez ohledu na to, kým byly prohlášeny za normy, činily nárok na uznání. Ústava jest jen zvláštním případem tohoto vytčení možností, které mají být uznány za normy, podle původce.

6.

Ve zvláštním vztahu ke skutečnosti jsou normy hypotetické, jichž platnost je vázána na splnění empirické podmínky. Druhý případ vztahu norem ke skutečnosti se vyskytuje u norem hypotetických: „Nastane-li *a*, má být *b*.“ Zde je platnost normy vázána na empirickou podmínku *a*. Jakmile je tato podmínka (může být velmi složitá) splněna, platí norma *b* kategoricky. Abychom si to mohli uvědomit, musíme zkoumáním skutečnosti zjistit, že skutečně nastalo *a* (s k u t k o v ý z á k l a d).

Tento případ ukazuje znovu, že není žádné zvláštní říše toho, co být má, která by se svými vnitřními vlastnostmi lišila

od ostatních možností a činila si nárok na uznání. Většina norem jsou normy hypotetické, takže možnost, o níž se jedná, stává se možností, která býti má, jen když jsou splněny určité okolnosti ve světě toho, co jest. Když zaniknou, normou býti přestane. Není tedy znak možnosti „že býti má“ nějakým vnitřním znakem této možnosti.

Normy ústavní jsou také normy hypotetické, ale poněkud složitějšího typu než norma: „Je-li a , má býti b .“ Mohou zníti na př. takto: „Usnese-li se shromáždění s za podmínek p na větě, má býti X' , a je-li tato věta vyhlášena způsobem z , pak má býti X .“

Jaké bude to X , to se v normě ústavní nepraví. Mohou to býti nejrozmanitější možnosti. Jsou-li splněny ostatní podmínky, dostáváme pak kategorickou platnost celé řady norem.

Je tu úplná obdoba s přírodními zákony. To jsou také hypotetické věty, kde proměnná hypotese určuje proměnnou thési. Na př. nadmořská výška, která může nabývatí nejrůznějších hodnot, určuje podle zákona vyjádřeného matematickým vztahem barometrický tlak, který podle toho také nabývá celé řady hodnot. Nebo jednodušší příklad: „Je-li x člověk, pak x je smrtelný“ (věta obecná hypotetická), „Sokrates je člověk“ (skutkový základ), „Sokrates je smrtelný“ (věta zvláštní, platná kategoricky).

Skutkovým základem je v normě ústavní usnesení a vyhlášení normy: „má býti X “, nikoli tato norma sama, která patří do říše významů, a tím méně možnost X .

Nyní vidíme jasně, v čem záleží po stránce logické jednotnost právního řádu. Tvoří ji obecné hypotetické normy (ústavní). Jejich předvěti může nabývatí řady různých hodnot, když se ve světě empirickém uskutečňují možnosti určité třídy. Důsledky toho jsou jednotlivé kategoricky platné normy odvozené. Ve zvláštním případě mohou být tyto věty zase větami obecnými hypotetickými, takže mohou pak býti nařízení, výnosy a rozsudky, které zase jsou zvláštními důsledky zákonů a skutkových základů v nich abstraktně vytčených.

Touto logickou jednotností není však ještě zaručena nespornost, neboť dvě normy systému jsou odvozeny sice z téže hypotetické věty obecné, ale každá ještě z jiných předpokladů dalších (na př. usnesení věty a a usnesení věty non a).

7.

Další vztah normy ke skutečnosti zakládá se na tom, že norma praví, že má býti určitá možnost. Možnosti jsou skutečnosti plněny nebo vyvracovány.

Zvolíme-li si jako východisko určitou možnost, můžeme k ní zaujímatí různá stanoviska. Věříme-li, že tato možnost je skutečností, pak jsme se obrátili svým myšlením z říše

pouhých možnosti k říší toho, co jest. Tento náš akt mění sice naši myšlenku, ale netvoří světa toho, co jest. Ten jest něco různého od představy tohoto světa a sám rozhoduje o tom, zdali tato představa je pravdivá, či nikoli.

Jiným aktem vzniká myšlení na možnost jako chtěnou. Jiným aktem, který se logicky nevyklučuje s aktem věření, vzniká myšlení na možnost jako takovou, která má býti uznána (norma pouhá), nebo jako na uznanou (norma uznaná). V tomto případě není však světa, který by rozhodoval o tom, zda je správně uznáváno. Na toto uznání klade se jediný požadavek, aby nebylo kontradiktorní.

Táž možnost, která je myšlena jako norma pouhá nebo která je uznána za normu, může býti zároveň také uvažována ve svém vztahu ke skutečnosti. Buďto se můžeme jen tázati, zda byla splněna, či nikoli, nebo na základě důvodů věřiti o ní to neb ono. U norem hypoteticky platných má to smysl ovšem, jen když je splněn skutkový základ.

Mějme na př. obecnou možnost: „kdo tudy projde, zavře za sebou dveře.“ To je obecná věta, vztahující se na řadu případů; kdykoli někdo projde, dojde buď k splnění nebo porušení této možnosti. Vyslovím-li tuto možnost jako normu: „kdo tudy projde, nechť zavře za sebou dveře,“ nastane zase po každé buďto splnění, nebo porušení možnosti. V tomto případě to nazveme splněním nebo porušením normy.

Proč může být norma splněna nebo porušena? Poněvadž norma označuje možnost a každá možnost (pokud není hypotetická a vázána na podmínky, které se nikdy nesplní) se buďto splní, nebo je skutečností vyvrácena. Poznávající subjekt, který to konstatuje, postaví se k této možnosti na stanovisko vyjádřené slovem „jest“ nebo „není“. Vedle toho však zároveň může zaujmouti k téže možnosti stanovisko vyjádřené slovy „má býti“. Spoji-li se takto obě stanoviska, máme normu vztahenou na skutečnost, která může být splněna nebo porušena.

8.

Uvažování norem beze vztahu ke skutečnosti je právní teorie, ve vztahu ke skutečnosti právní praxe. Právnik, který vyšetřuje jen logicky soustavu norem, hledí na normy jen jako na to, co má býti, a neklade možnosti, o nichž se v normách mluví, jako jsoucí. Úkolem jeho jest vyšetřiti logickou závislost norem a nikoli vztah možnosti, jež podle těchto norem mají býti, ke skutečnosti. Normy vyjádřené větami hypotetickými ovšem vztah ke skutečnosti nesou s sebou. „Nastane-li *a*, má býti *b*.“ Ale právník, který vyšetřuje pouze logické závislosti norem, nestará se o to, zdali skutečně *a* nastalo či ne. Tuto činnost bychom mohli nazvati právní teorií.

V právní praxi je potřebí zjistiti, zda určitá norma, která

je v zákoně vyslovena hypotetickým soudem, je v daném případě kategoricky platna. A to závisí na tom, zda ona podmínka *a* je ve skutečném světě splněna. Zjistit, zda předpoklad byl splněn a na základě hypotetické normy základní usoudit, že je platna v tomto zvláštním případě norma kategoricky, to je úkolem právníka praktického (a p l i k a c e). Když je ona základní hypotetická norma normou obecnou, pak splněním skutkového základu vzniká platnost normy speciální.

Ve zvláštním případě má předvěti v hypotetické normě tvar: „Je-li splněna norma *A*, má být *b*,“ nebo „Je-li porušena norma *A*, má být *b*“ (norma trestní nebo exekuční). Zde je podmínka čili skutkový základ složitější. Možnost, vyčtená v podmínce jest splnění. resp. porušení normy *A*. Tato norma se týká nějaké možnosti *a* („*a* má být“). A na splnění možnosti *a* závisí splnění normy *A* a na tom teprve platnost normy „má být *b*“.

9.

Činnost právníká jakožto činnost logická na materiálu, který má účel. Činnost praktického právníka je tedy subsumpce určitého skutečného stavu pod abstraktní jeho popis vyčtený v zákoně a dedukce na základě toho. Teoretický právník se připravuje k tomu tím, že podrobuje soustavu norem logické kritice. Obojí není než činnost logická na zvláštním materiálu. Tento materiál nese v sobě účel, aby totiž byl uznán za normu, a z toho účelu plyne, že musí vyhovovat požadavkům logické nespornosti.

Ovšem zjistíme-li spor, není tím stanoveno, jak se tento spor odstraní, nejsou-li dány buď v soustavě samé, nebo odjinud normy, které stanoví, co v takovém případě činiti. Příklad takové normy je „Lex posterior derogat priori“. Weyr tvrdí, že se tato norma v normativním nařízení rozumi sama sebou⁴⁾, nepochybně jako důsledek logické jednoty právního řádu. Víme, že logická jednota právního řádu je dvojitá. Především jsou zákony zvláštními případy, jichž platnost se odvozuje z obecné hypotetické normy ústavní; v tomtěž poměru jako zákony k ústavě jsou nařízení k zákonům a tato hierarchie norem může být ještě složitější. Z této jednoty však neplyne vzájemná nespornost norem soustavy. Ta je druhým způsobem logické jednoty právního řádu. Tuto jednotu jsme odvodili z účelu právního řádu. Norma, která ji žádá, stojí nade všemi normami soustavy, i nad ústavou. Nemusí být v zákoně formulována, plyne z povahy uznávání soustav norem a z účelu právního řádu myšleného docela abstraktně (možnost být uznánu v celém rozsahu beze sporů). Ale ani z této normy neplyne zásada „lex posterior derogat priori“. Tato zásada je pouze jedním způsobem, jímž se dá ona obecná norma

⁴⁾ Základy filosofie právní, str. 129, pozn.

bezspornosti aplikovati. Také zásada obrácená: „lex prior derogat posteriori“ by byla způsobem aplikace normy bezspornosti. Vedla by k ztrnulosti právního řádu, počet povinností by mohl být stále jen zvětšován, nikoli zmenšován. Z toho důvodu musí být odmítnuta. Tento důvod se opírá zase o účel právního řádu. Právní řád ztrnulý by nemohl plnit správně svůj účel. Avšak tento účel je pojat už trochu konkrétněji v tom, že se tvrdí být abstraktně, že se společnost bude vyvíjet. (Dal by se ovšem také odvodit z požadavku, že zákonodárce musí být svobodný ve tvorbě norem. Ale tato zásada není dodržena důsledně: ve tvorbě nových zákonů nesmí porušovat ústavu.)

Kdybychom přihlédli k ještě konkrétnějším cílům právního řádu, mohli bychom odvodit další zásady pro odstraňování logických sporů v právním řádu. Ale čím konkrétnější by bylo uvažování, tím menší shoda by byla o těchto zásadách. Dokonalý právní řád musí proto takové zásady sám stanoviti. Právní řád, který jich nemá, lze rektifikovati užitím zásad odvozených z účelu jeho, děje se to však z důvodů, které si nemohou činiti nárok na obecné uznání, může se však v nich po př. docíliti consensu.

Vedle nespornosti jest dalším požadavkem na právní řád jeho *určitost*. Jednoznačné určení smyslu je zase odůvodněno účelem právního řádu. Jak dosíci této určitosti, jak určití jednoznačně smysl, čili jak prováděti *interpretaci*, to zásada určitosti nepraví. Interpretace je nutná, neboť zákony jsou vyjádřeny v textech; tyto texty samy o sobě jsou hmotou, souhrnem písmenných kombinací. Čtoucí přidružuje k písmenům smysl buď automaticky, nebo uvědoměle. Smysl slov se mění, pošunuje, vznikají nové zvláštní případy, které se často nedají zařadit pod známé pojmy obecné. Všecko to činí nutnými zásady interpretační. Jejich obsah však je nutno stanoviti se zřetelem ke konkrétnějším úkolům právního řádu. Dokonalý právní řád musí tyto zásady sám obsahovati. Právní řád, který nemá dostatek interpretačních zásad, bývá v praxi doplňován podle zásad, které si nemohou činit nároku na obecné uznání, třebaž by byly de facto většinou uznávány.

Vidíme tedy celkem, že z abstraktní účelnosti právního řádu plyne požadavek logické nespornosti jeho norem. Další požadavky, které konkrétně uskutečňují tuto nespornost a jednoznačnost, mohou být odvozeny z konkrétnější účelnosti právního řádu, ale v dokonalém právním řádu musí být kodifikovány.

10.

Závěr: Tato úvaha je kritikou a doplněním teorie normativní. Základní myšlenka teorie normativní jest, uvažovati právní řád jako soustavu soudů sui generis, norem, spojených v celek

logickými vztahy. Teoretická činnost zastánců tohoto směru jest jednak právní „noetika“, která stanoví, jakého druhu poznání jest poznání norem a co jsou vůbec soustavy norem, zvláště pak norem právních, jednak logická kritika daných právních řádů na základě teorie „noetické“.

Základní myšlenku jsme od stoupců teorie normativní převzali. Bez této teorie by tato úvaha vůbec nebyla vznikla.

Ale provedli jsme kritiku dualismu, který svět toho, co jest, pokládá za svět oddělený propastí od světa toho, co býti má. Jako soudy oznamovací se týkají světa toho, co jest, tak se normy týkají světa toho, co býti má; ale obojí se týkají vždy nějaké možnosti, o které věříme jednou, že je jsoucí, po druhé ji uvažujeme nebo uznáváme za býti mající. Obě tato stanoviska, souditi o možnosti, že jest skutečností a uznávati tuto možnost za normu pro mne platnou nebo platnou v dané soustavě, se nevyklučují. Neboť není dvou vylučujících se světů, toho, co jest, a toho, co býti má. Svět toho, co jest, existuje ovšem nezávisle na subjektu a rozhoduje o tom, které soudy oznamovací jsou pravdivé a které nikoli. Ale světy toho, co býti má, jsou jen součástí říše možností, k nimž určité osoby zaujaly zvláštní stanovisko (uznávací nebo uvažování jich jako býti mající).

Toto uznávání podléhá zásadě, že nelze témuž subjektu uznávati za normy možností sporné. A proto se mohou možnosti uznávané za normy pojití v systémy.

Systémy norem, které byly fakticky vysloveny, mají účel. Z tohoto účelu, pojatého zcela abstraktně, totiž aby byly uznávány, jsme odvodili požadavek logické nespornosti. Tento požadavek lze odvodit z účelnosti právního řádu, neplatí však z pouhé logiky. Nelze jej odvoditi z fakticky existující logické jednoty právního řádu, že totiž zákony plynou z obecné hypotetické normy ústavní. Omezíme-li se na tento abstraktní požadavek, můžeme, z něho vycházejíce, podniknouti kritiku právního řádu. Na tuto kritiku se omezují stoupcí teorie normativní.

Pro zdůvodnění této kritiky jsme přijali hledisko účelové, a můžeme proto uvažovat i konkrétnější účely právního řádu a odvodit z toho další zásady pro nespornost a zejména pro interpretaci. Teleologické hledisko chceme aplikovat na právní řád důsledně. Tím se kritika logická neruší, nýbrž teprve dokonalou interpretací můžeme docílití logické dokonalosti, mimoto však se mohou uplatňovat i jiné zřetele než logické. Tyto zásady vzhledem ke konkrétnosti účelů, o něž se opírají, nedají se nikomu vnutit, a proto dokonalý právní řád je musí kodifikovat. Teprve na takto zdokonaleném právním řádu bychom se mohli omezit na kritiku podle zásady nespornosti, na kterou se nyní omezují stoupcí teorie normativní. Dosud to možno není.

— Pro rozpolcující dualismus má Weyr jeden zdánlivě

pádný důvod, který převzal z Kanta. Nazírání kausální je prý ve sporu s nazíráním normativním. Člověk, který je kausálně determinován, nemůže být subjektem povinnosti, není odpovědný, není vinen, poruší-li normu. Tím bychom se musili normativního nazírání zřici vůbec, neboť kausálního se zajisté nezřekneme. Než právních norem se také zřici nechceme. Odtud spor.

Toho, kdo uvažuje normu pouhou a vztah její ke skutečnosti, se to netýká. Právnicku, který zjišťuje, byla-li porušena norma, může to být lhostejno. Neboť on pouze zjišťuje, zda se stala určitá možnost skutečností či nikoli. Tím méně se týká tento spor logické kritiky norem. Z okruhu normativního právníkého myšlení by se tedy mohl tento problém docela vyloučiti.

Teprve když hledím na normy pouze jako na normy, které se mají státi normami uznanými, lze se ptáti, zda je možno uznávat normu a připouštět, že kausální determinace povede k jejímu porušení.

Podle mého mínění však uznávati normu mohu, i když vím, že kausalita může způsobit její porušení. Tak když si vytknu určité částečné cíle, abych dosáhl cíle konečného, uznávám tyto cíle za normy, ačkoli vím, že to všecko může ztroskotat. Ovšem to jest nějaké uznávání slabší; když to selže, necítím se vinen. Jisté „slabší“ uznávání normy se tedy nevylučuje s věděním o kausální determinaci toho, kdo normě podléhá.

Touto otázkou se však můžeme zabývatí podrobněji jinde než v tomto článku. Týká se pojmu normy vůbec a nemůže přinésti nějakou změnu našemu nazírání na poměr obou světů. —

Doplňili jsme normativní vyšetřování právního řádu stanoviskem, že právní řád má účel. Avšak právní řád není chtění nějaké konkrétní osoby. Vzniká tedy problém, jak se může v takovém případě mluvit o účelnosti. Poněvadž jsme zde odvozovali důsledky jen z účelnosti abstraktní, jež je nesporná, nemusíme zde do řešení této otázky zacházeti. Bylo by to zároveň odůvodnění teleologické metody Englišovy.

Na konec děkuji srdečně svému příteli JUC. Vladislavu Čermákovvi, který mne seznámil s problémy právní filosofie a tak dal podnět k této práci. Od něho jsem převzal důsledné pojetí práva jakožto účelné soustavy.